

З'ЯСУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЖИТЛО» ТА «ІНШЕ ВОЛОДІННЯ ОСОБИ» ЯК ОБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЇХ НЕДОТОРКАНОСТІ

П.І. Салій

старший викладач

ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. Зростання кількості злочинів, якими порушуються недоторканість житла та іншого володіння особи потребує вирішення важливих у теоретичному та практичному аспектах питань, пов'язаних з вдосконаленням нормативних положень щодо цього злочину.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблеми недоторканості житла та іншого володіння особи в її різних аспектах присвячували наукові дослідження В.Т. Маляренко, С.Я. Лихова, В. Назаров, І.Л. Петрухін, В.Є. Коновалова, В.Ю. Шепитько, А.Ю. Олійник, О.В. Бибалін, Л.Д. Воеводін, Ф.М. Рудинський, О. Шило, І.В. Гришин, Г.Ю. Рунов та ін.

Метою статті є дослідження і з'ясування понять «житло» та «інше володіння особи», недоторканість яких знаходиться під кримінально-правовою охороною та обґрунтування їх правової характеристики.

Основні результати дослідження. Міжнародно-правові акти у сфері прав людини проголошують серед основоположних прав людини право на житло та його недоторканість. Так у ст.12 Загальної декларації прав людини зазначається, що: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте та сімейне життя безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції» [2, с. 4]

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканість його житла, таємницю його кореспонденції – аналогічні права проголошені і в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 17) [3, с. 124], та в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 8) [4, с. 9]

Конституція України гарантує недоторканість житла (ст. 30). Згідно положенню цієї статті, забороняється проникнення в житло чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Насамперед зазначається, що можливий інший, встановлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину [1, с. 9].

Кримінальним кодексом України (ст. 162) встановлена караність за дії, пов'язані з незаконним проникненням в житло чи інше володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконного виселення чи інших дій, що порушують недоторканість житла громадян [5, с. 57].

Згідно ст. 14 Кримінально-процесуального кодексу України ніхто не має права без законної підстави увійти до житла проти волі осіб, які проживають у ньому [6, с. 14].

Ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» вказує на обов'язковість присутності понятих під час вчинення виконавчих дій, пов'язаних з примусовим входженням до житлових будинків і квартир для забезпечення примусового виселення з них та вселення в них; до будинків, квартир та інших приміщень, в яких перебуває дитина, яка має бути передана іншим особам відповідно до рішення суду; під час проведення огляду, арешту, вилучення і передачі майна [9, с. 207].

Стосовно несанкціонованого доступу до житла та інше володіння особи ст. 17 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» визначено його підстави. Це стосується невідкладних випадків, пов'язаних з урятуванням житла людей та майна, проникнення до житла чи інше володіння може бути здійснене для проведення в них огляду, ліквідації аварій без отримання згоди споживача цих послуг. Встановлено порядок здійснення несанкціонованого доступу [10, с. 18].

Отже, визнані нормативно-правові акти, оперуючи поняттями «житло» та «інше володіння особи» не характеризують їх зміст.

Згідно чинного Житлового кодексу України (ст. 8) житлове приміщення є призначене для постійного проживання громадян ізольоване приміщення (квартира, кімната), а також дано визначення поняття житлового фонду, його види за формою власності та за функціональним призначенням. Виникає запитання, що витікає з тексту наведеного положення: Чому лише громадян України? Зрозуміло, що нині чинні Кримінально-процесуальний та Житловий кодекси приймалися у певних суспільно-політичних умовах радянської епохи. Новий Цивільний кодекс України усунув цей момент. На нашу думку, в новому Житловому кодексі України логічно визначено поняття «житло», як місце проживання не буде обмежено лише громадянами України [11, с. 4].

Чинний Цивільний кодекс України більш повно і чітко дає визначення поняттю «житло» і конкретизує його види [12, с. 133-134].

За ст. 379 Цивільного кодексу України житлом визнається житловий будинок, квартира та інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них. Ст. 380 цього Кодексу житловим будинком визначає будівлю капітального типу, споруджену з дотриманням встановлених вимог і призначену для постійного проживання. Згідно ст. 381 Цивільного кодексу, садибою визнається земельна ділянка разом з розташованим на ній житловим будинком, господарсько-побутовими приміщеннями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями.

Квартирою визнається ізольоване помешкання в житловому будинку, що призначене та придатне для постійного проживання в ньому (ст. 282 ЦК).

Ми привели визначення житла, які містяться в чинних законодавчих актах. Як видно, поняття «інше володіння особи» в них не розкривається і не конкретизується.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України №12 від 25 грудня 1992 р. «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» (п. 30) житлом вважається приміщення, що призначене для постійного або тимчасового проживання людей квартира, приватний будинок, дача, кімната в готелі, садовий будинок, а також ті його складові частини, які служать для відпочинку, зберігання майна чи використовуються для інших потреб мешканців. Це, зокрема, балкони, веранди, лоджії, комори [13, с. 145]. Згідно цієї Постанови не

визнаються житлом не пристосовані і не призначені для постійного або тимчасового проживання відокремлені від житла погребі, гаражі інші будівлі сільськогосподарчого призначення.

Перелік інших володінь особи, недоторканість яких від незаконного проникнення охороняються законом, як бачимо не є конкретизованим і вичерпним.

На наш погляд, більш повне та конкретне визначення поняття «житло» насамперед є в Новому Житловому кодексі України, а також чіткий перелік інших володінь особи, які кримінальний закон захищає від незаконного порушення недоторканості, стане належною перепорою для довільного тлумачення законодавства з боку правоохоронних органів, судів, органів місцевого самоврядування, житлово-експлуатаційними та іншими комунальними підприємствами. Адже таке тлумачення сприяє скоєнню злочину «Порушення недоторканості житла, що суперечить принципам демократії і поваги до конституційних прав людини і громадянина, зокрема, на недоторканість особистого житла, повагу до честі і гідності особи та інші. В науковій літературі серед дослідників на сьогодні єдність в поглядах на поняття «житло» та «інше володіння особи» відсутня. Так, В.П. Маляренко вважає, що поняття «житло» включає в себе такі об'єкти:

а) особистий будинок з приміщеннями для постійного чи тимчасового проживання в них;

б) житлові приміщення будинку форми власності, які входять до житлового фонду і служать для постійного чи тимчасового проживання (квартира в будинку, приватний будинок, окрема кімната в квартирі);

в) інше приміщення чи споруда, які входять в житловий фонд але є тимчасовими помешканнями (дача, будинок в садовому товаристві, кімната в гуртожитку, готельний номер, палати в санаторіях та лікарнях, кімнати на базах відпочинку);

г) купе поїздів, каюти річкових та морських суден при тривалому перебуванні на них, що пов'язано з виконанням особою професійних обов'язків [14, с. 79].

На думку М.І. Хавропука, до них повинні бути віднесені й інші приміщення, в яких тимчасово проживають групи осіб: палати в стаціонарних лікувальних закладах, казарми і кубрики у військових частинах, монастирські келії, кімнати в дитячих будинках, школах-інтернатах, гуртожитках для осіб, які потребують соціального захисту тощо. Автор обґрунтовує це тим, що правом недоторканості житла володіють не лише особи, які мають постійне чи тимчасове помешкання, а й всі особи де б вони не проживали [15, с. 183]. Петрухін І. вважає, що житло – це будь-яке приміщення, призначене або пристосоване для постійного чи тимчасового проживання осіб, наприклад, автомобіль під час тривалих пересувань [16, с. 342].

На думку Є. Мічуріна, житло – це квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати в квартирах одноквартирних будинків та інші приміщення, що придатні для постійного чи тимчасового проживання осіб і які є завершеним будівництвом та віднесені в законному порядку до житлового фонду [17, с. 7]. Натомість В. Коновалова вважає, що до житла слід також, якщо не віднести, то прирівняти льохи, комори, гаражі, які відокремлені від житла [18, с. 18-19]. Слід зазначити, що В. Назаров вважає, що ці приміщення не можуть вважатись житлом, оскільки не мають прямого для цього призначення, але вважає їх тісно пов'язаним з повсякденним побутом і в певних ситуаціях можуть слугувати місцем проведення кримінально-процесуальних дій [19, с. 105-110].

В умовах розвитку ринкової економіки українське законодавство забезпечує широкі можливості фізичним та юридичним особам мати в приватній власності або на правах оренди чи лізингу підприємства промисловості, зв'язку, транспорту, енергетики, сільськогосподарського виробництва, торгівлі, обслуговування. Ці об'єкти відносяться до інших володінь особи за умови їх законного перебування у цих осіб. Тому на них поширюється кримінально-правова охорона їх недоторканості. Цікавою, на нашу думку є точка зору О.Шила. Він вважає, щодо іншого володіння особи, на недоторканість якого поширюються кримінально-правова охорона, належить віднести будь-який предмет матеріального світу або навколишнього середовища, призначений чи придатний для зберігання чи розміщення знарядь злочину, речей, здобутих злочинним способом, інших предметів та документів, які мають значення по встановленню істини чи забезпеченню позову. Це має бути за умови їх належності особі на праві приватної власності, спільної сумісної або часткової власності, на підставі договору найму (оренди), лізингу чи знаходження у безкоштовному користуванні [19, с. 95].

Назаров В підтримує такий погляд, за умови, що «інше володіння особи» є об'єктом слідчих дій [19, с. 105-110]. Але, на його думку, Європейська конвенція з прав людини (ч.1 ст. 8) проголошуючи право кожного на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції, не говорить про інше володіння особи. Тому він вважає, що Україна, передаючи недоторканість житла й іншого володіння особи, встановлює більш широкі права особи, ніж це передбачено Конвенцією. На його думку, це створює для вітчизняних правоохоронних органів ускладнення в їх діяльності, тому за його висновком, для однозначного тлумачення понять «житло» та «інше володіння особи» слід уніфікувати наше законодавство з нормами міжнародного права і ввести єдине поняття «житло» [4, с. 105-110].

На нашу думку, в такій уніфікації немає необхідності. Адже дефініція «інше володіння особи» в лінгвістичній конструкції статті Кримінально – процесуального кодексу України має на увазі наявність, поряд з ним, житла. А житло не може охоплювати, виходячи з формальної логіки, й інше володіння особи. Тому нам здається слушним запропонувати законодавчу назву ст. 162 Кримінального кодексу України замість «Порушення недоторканості житла» викласти в редакції: «Порушення недоторканості житла та іншого володіння особи». Зміст значної частини першої цієї статті обґрунтовує саме такий варіант редакції назви статті. На нашу думку, слушним буде законодавчо запропонувати в цій статті вказати саме види інших володінь особи, виходячи з наявних точок зору, викладених у науково-практичних коментарях до статті та наукових публікаціях.

Як показують дані анкетувань, які були проведені нами серед суддів, працівників прокуратури, органів внутрішніх справ, адвокатів та студентів старших курсів Національної академії управління конкретизація в теоретичному плані і на законодавчому рівні поняття «інше володіння особи», та чіткий його перелік дозволить більш об'єктивно кваліфікувати дії, пов'язані з порушенням недоторканості житла та іншого володіння особи.

Ця проблема, на нашу думку, стає більш актуальною в нинішніх реаліях, пов'язаних із зростанням туризму, боротьбою з нелегальною міграцією, переміщен-

ням людей з постійних місць проживання в зв'язку з природними катаклізмами, аваріями, техногенними катастрофами.

Висновок. Виходячи з аналізу нормативних актів, науково-практичних коментарів, публікацій наукових досліджень, необхідно визнати, що на теоретичному рівні потребує вдосконалення і конкретизації насамперед таких понять як «житло» та «інше володіння особи» як об'єктів, недоторканість яких знаходиться під кримінально-правовою охороною держави.

Ці поняття, на наш погляд, потребують більш повного і глибокого теоретичного дослідження. Зокрема, практики правоохоронних органів приходять до висновку про необхідність чіткого визначення поняття «інше володіння особи», яке б при необхідності проведення в ньому огляду, чи обшуку, виселення чи інших привірноувалось би до житла. Це питання потребує теоретичного обґрунтування вичерпного переліку таких об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України (із змінами і доповненнями). – К. : Атіка, 2006. – С. 9.
2. Загальна декларація прав людини. – К. : Укр. Правнича фундація. Вид-во Право, 1995 – 12. – (сер. Міжнародні документи ООН з прав людини).
3. Международный пакт о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966г. (Извлечение) // Международное право в документах: учеб. пособие / Сост. : Н.Т. Балатова, Г.М. Мелков – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : 2002. – С. 117.
4. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 г. (Извлечение) // Международное право в документах: учеб. пособие / Сост.: Н.Т. Балатова, Г.М. Мелков – 3-е изд., перераб. И доп. – М. : 2000. – 824 с.
5. Кримінальний кодекс України – К. : Видавничий дім «Скіф», 2009 – С. 57.
6. Кримінально – процесуальний кодекс України: офіційний текст. – К. : Атіка, 2006. – 196 с.
7. Житловий кодекс, Українська РСР. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2008. – 72 с.
8. Цивільний кодекс України: Офіційний текст / Міністерство юстиції України. – К. : Юрінкомінтер, 2003. – 464 с.
9. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №24. – С. 207.
10. Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 24.06.2004р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №47. – С. 514.
11. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992 р. № 12 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» // Постанови Пленуму Верховного Суду України (1993-2000): Офіц.вид. : У 2-х т. / За заг. ред. В.Ф. Бойко. – т. 1. – К., 2000. – С. 145.
12. *Малярєнко В.Т.* Про недоторканість житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства / В.Т. Малярєнко// Кримінальний процес України : стан та перспективи розвитку. – К., 2004. – С. 79.
13. *Рабинович П.М., Хавронюк М.І.* Право людини і громадянина. – К., 2004. – С. 183.
14. *Петрухін І.Л.* Неприкосновенность личности / И.Л. Петрухин, Конституционные основы правосудия в СССР. – М., 1981. – с.342.
15. *Мичурин Е.А.* Договоры с жильцом: анализ возникающих проблем и пути их разрешения / Е.А. Мичурин. – М., 2001. – С. 7.
16. *Коновалова В.Е.* Обыск : тактика и психология / В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепитько. – Х. : Консум, 1997. – С. 18-19.
17. *Назаров В.* Право особи на недоторканість житла та його обмеження у кримінальному провадженні. / В. Назаров // Юридична Україна. – 2009. – № 5. – С. 105-110.

18. Шило О. Обшук житла чи іншого володіння особи : проблеми правової регламентації / О. Шило // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – Вип. 2. – С. 195.

19. Назаров В. Право особи на недоторканість житла та його обмеження у кримінальному провадженні // Юридична Україна. – 2009. – № 5. – С. 105-110.

Салій П.І. З'ясування понять «житло» та «інше володіння особи» як об'єктів кримінально-правової охорони їх недоторканості

У статті розглянуто питання з'ясування понять «житло» та «інше володіння особи» стосовно кримінально-правової охорони їх недоторканості. Спираючись на наукові здобутки і власні дослідження, зроблено висновок про необхідність теоретичного вдосконалення цих понять, стосовно злочину, передбаченого ст.162 КК України.

Ключові слова: житло, інше володіння особи.

Салій П.И. Выяснение понятий «жилье» и «другое владение лица» как объектов уголовно-правовой охраны их неприкосновенности

В статье рассмотрены вопросы выяснения понятий «жилье» и «другое владение лица» относительно уголовно-правовой охраны их неприкосновенности. Опираясь на научные достижения и собственные исследования, сделан вывод о необходимости теоретического совершенствования этих понятий, относительно преступления, предусмотренного ст.162 УК Украины.

Ключевые слова: жилье, другое владение лица.

Salii P.I. Clarification of the concepts of «housing» and «other possession of person» as the target for criminal and legal protection of their inviolability

The article considers the issues related to clarification of the concepts of «housing» and «other possession of person» in respect of criminal and legal protection of their inviolability. Based on the scientific achievements and personal research, a conclusion is drawn about the need for theoretical improvement of the given concepts in relation to criminal offences envisaged by Article 162 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: housing, «other possession of person».

Стаття надійшла до редакції 13.07.2011.